

**DORIVOR TIRNOQGUL-(CALENDULA OFFICINALIS L.)
O‘SIMLIGINING DORIVORLIK HUSUSIYATLARI**

Abdullayeva Yulduz Olim qizi

**Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali
talabasi**

Annotatsiya: Ushbu tezisda o‘simlikning kimyoviy tarkibi va dorivorlik hususiyatlari haqida ma’lumot berilgan. Ya’ni tarkibidagi 7,6-7,8 mg% karotin (savatcha ichidagi gullar tarkibida 3% gacha mavjud),0,62-0,4 efir moyi,0,33-0,88% flavanoidlar, 10,4-11,2% oshlovchi modda, karatinoidlar: karotin, likopin, violaksantin, sitraksantin, rubiksantin, flafoxrom, 3,4 % smolalar ,4 % shilliq moddalar hamda 6,8 % olma kislotasi pentadetsid va oz miqdorda salitsilat kislotalar, triterpen diollar,triterpene saponi kalendulozid hamda alkaloid, yer ustki qismida esa 19 % achchiq modda-kalendena mavjudligi bilan qimmatli sanaladi.

Kalit so‘zlar: Calendula, flavanoidlar violaksantin, qizilcha, xoletsistit, kalendulozid, gipertonik.

Dorivor tirnoqgul yovvoyi holda faqat O‘rta Yer dengizi atrofidagi davlatlarda uchraydi .Ukraina, Moldaviya, Kavkaz, O‘rta Osiyoda manzarali manzarali o‘simlik. Murakkabguldoshlar (Compositae) (Astradoshlar-Asteraceae) oilasiga kiradi. Bo‘yi 30-50 sm gacha o‘sadigan o‘t o‘simlik. Poyasi tik o‘suvchi ,qattiq, shoxlangan bo‘lib tuklar bilan qoplangan. Bargi oddiy ,bandli ,cho‘ziq-nashtarsimon, sertuk, poyada ketma-ket joylashgan. Poyaning yuqori qismidagi barglari bandsiz,tuxumsimon yoki lansetsimon bo‘lsa,ildiz bo‘g‘zidagi barglari esa yirik ,uzun bandli. Mayda gullari savatcha topgulda yig‘ilgan bo‘lib

,savatchaning diametri 2-5 sm .Gullari sariq ,tilla rangli,qat-qat joylashgan gultojibargli .Mevasi pista.Iyun ,bazan may oylaridan boshlab ,kech kuzgacha gullaydi ,mevasi iyul oyidan boshlab yetiladi.[1,5]

Tabobatda ishlatilishi. To'pgullari o'simlik gullagan davrida gulbandidan qirqib yig'ib olinadi va yelvizak joyga yoki 40-45 C issiq haroratga kiritiladi. Tayyor maxsulot bir yilgacha saqlanishi mumkin. Dorivor tirnoqgul mikroblarga hamda yallig'lanishga qarshi tasir qiluvchi ,qon tarkibini tozalovchi ,tinchlantiruvchi,qon bosimini tushuruvchi xususiyatga ega.Uning preparatlari dezinfeksiya qiluvchi,jarohatlangan qismlarni tiklovchi tasirga ega bo'lgani uchun ,yiringli yaralar ,terining sovuq urgan joylarini davolashda foydalanadi.[2] Tabiblar undan siydik haydaydigan, balg'am ko'chiradigan, terlatadigan dori sifatida foydalanishgan. Badanning dog' tushgan joylari, gush kasalligi, mastitni davolashda shu o'simlikdan foydalanishgan. Bundan tashqari tirnoqgulni gepatit, xoletsistit, me'da yara kasalligi, gipertoniya, siydik-tosh kasalliklarini ham davolashda ishlatishgan. Tomoq og'rig'i, tish atrofidagi to'qimalar kasalliklari, og'iz elikishini davolash uchun tirnoqguldan tayyorlanadigan har xil dorilar tafsiya qilingan. Ibn Sino ham tirnoqgulni kal kasalligi, belangini davolashda ishlatgan, ilon, chayon chaqqanda foydalangan. Farangistonda bu o'simlik gullaridan yara jarohatlarini davolaydigan vosita sifatida keng qo'llanilgan. Hind tabobatida uni quvvat beradigan, tetiklashtiradigan dori sifatida foydalanishgan.[3,6].

Zamonaviy tibbiyotda tirnoqgul preparatlarining markaziy nerv sistemasini tinchlantirib, qon bosimini pasaytirishi, yurak ishini maromiga keltirishi, kasallik tug'duruvchi ko'pgina bakteriyalarga xalokatli ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Bu preparatlardan jigar, taloq, buyrak, me'da, o't yo'llari kasalliklari, gipertoniya, ateroskleroz, ba'zi yurak kasalliklari davolashda foydalaniladi.Bundan tashqari o't pufagi,oshqozon hamda ichak

kasalliklarida,gastrit,enterit,kolit va teri kasalliklarida ham ijobiy natija beradi. O‘simlik to‘pgulidan tayyorlangan damlamalari gipertonik kasalliklarni boshlang‘ich davrlarida,ayollarda asoratli kechadigan klimaks davrida ichilganda qon bosimini me‘yoriga tushganligi,bosh og‘riqlarining kamayganligi hamda bemor ahvolining yaxshilanganligi kuzatilgan.[4,7]

Tirnoqguldand tayyorlangan dori vositalari, preparatlar siydik haydashda (qovuqda tosh va qum mavjud bo‘lganda), qizilchada, raxitda, bosh aylanishida, yo‘talda, qorin og‘rig‘ida (me‘da jarohati, spazmada), iste‘mol qilinsa anchagina yengillik beradi.[1,3] Umuman olganda, o‘simlik dezinfeksiyalash va antiseptik; yallig‘lanishni yengillashtiradi; antispazmodik; diuretik va xoleretik ta‘sirga ega; og‘riq qoldiruvchi; qon va terini tozalash xususiyatlariga ega.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bizning asosiy maqsadimiz tirnoqgul dorivor o‘simligini shifobaxsh xususiyatlari va farmaseftika sanoatiga tadbiiq qilish mobaynida undan tabiiy plantatsiyalar yaratish. Chunki kun sayin dunyoda dorivor o‘simliklar homashyosidan olinadigan tabiiy dorilarga talab ortmoqda. Shu sababli bizning eng muhim vazifalarimizdan biri O‘zbekistonning dorivor o‘simliklaridan olinadigan tabiiy dorilarni jahon miqyosiga tadbiiq etish.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Axmedov O‘.Ergashev A,Abzalov A,Yo‘lchiyeva M,Mustafoqulov “Dorivor o‘simliklarni yetishtirish texnologiyasi” Toshkent-2020(191-196 betlar).
2. L.X.Yoziyev,N.Z.Arabova “Dorivor o‘simliklar” Toshkent-2017.(44-45-betlar).
3. Abdurahimova M.A. “Dorivor o‘simliklarning” o‘sishi va rivojlanishi va dorivor xususiyatlaridan foydalanish.Toshkent-2022.(297-300-betlar).
4. P.S.Chikov. “Dorivor o‘simliklar” M;Tibbiyot,2002.
- 5.Mamatkulova I.E., Abduraimov O.S. O‘zbekiston florasidagi ayrim

dorivor va ziravor turlarning ahamiyati. (Apiaceae Lindl.) Fan, ta'lim va texnikani innovatsion rivojlantirish masalalari Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjuman materiallari to'plami (2022 yil 12 aprel, Andijon)

6.M.A.Mustafakulov. In Vitro sharoitida polifenollarning adrenalin autooksidlanish bilan antioksidantlik faolligini aniqlash. Farmatsevtika jurnali. Farmatsevtika jurnali, №2, 2020. 80-85.

7.Уралов А.И., Печеницын В.П. Зависимость семенной продуктивности луковичных видов *Allium L.* от количества листьев на генеративном побеге. Доклады АН РУз. 2015. 74-77